

Turizm ve Ödemeler Bilançosu Açısından Akdeniz Çanağında Bulunan Destinasyonlar Üzerine Bir Değerlendirme

Kurban ÜNLÜÖNEN^a, Yakup Kemal ÖZEKİCİ^b

^aGazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

^bGazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

Anahtar Kelimeler

Özet

Turizm,
Ödemeler bilançosu,
Akdeniz çanağı,
Dış ticaret dengesi

Turizm, döviz getiren yapısı gereği ödemeler bilançosuna katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla, araştırma kapsamında turizm geliri ve ödemeler bilançosu ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere, kaynak tarama yöntemi doğrultusunda turizm geliri ve ödemeler bilançosuna ilişkin veriler karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Araştırma kapsamını Akdeniz çanağında bulunan altı ülke oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda, net turizm gelirinin turistik göstergelerde farklılığa neden olduğu görülmüştür. Bu noktada, net turizm gelirinin ekonomi içerisindeki yeri bakımından, İspanya ve İtalya'ya yönelik göstergelerin diğer ülkelere kıyasla belirgin bir biçimde ön plana çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan, Fransa'nın net turizm geliri bakımından oldukça sınırlı bir katkıyı elde ettiği, Türkiye'nin ise turizmin ödemeler bilançosuna katkısı yönüyle Akdeniz çanağındaki ilk üç ülke içerisinde yer aldığı görülmüştür. Benzer şekilde, net turizm geliri bakımından, Türkiye'nin Akdeniz çanağındaki ikinci etkili ülke olması, Yunanistan'ın turizmin milli gelire olan katkısı anlamında ilk sırada yer alması ve Fransa turizminin dış ticaret açığını kapama etkisi yönüyle son sırada yer alması, araştırma kapsamında elde ortaya çıkan dikkat çeken sonuçlar arasındadır.

A Review of Destinations in Mediterranean Basin Regarding Tourism and Balance of Payment

Keywords

Abstract

Tourism,
Balance of payment,
Mediterranean basin,
Foreign trade balance

Tourism contributes to balance of payments due to role of its foreign exchange. Thus, it was aimed in this study to reveal the relation between balance of payments and tourism. Data scanning method was conducted to fulfil the research aim. Then, revealing data belonging six destinations was evaluated by comparing destinations via graphics. Research scope encompasses six countries in Mediterranean basin. Research findings highlight that putting net tourism revenue instead of tourism revenue into process makes a significant difference for the situation of destinations in terms of contribution of tourism to financial structure of destinations. At this point, indicators of Spain and Italy have come into prominence compared to other four destinations. France was surprisingly found out to have restricted benefit from tourism revenue. On the other hand, it was determined that Turkey placed in one of the most tourist revenue generating destination in basin. The other salient conclusions of this study are that Turkey was seen as an second effective destination in Mediterranean basin. Greece emerge as the destination which is the most influential while France was ranked at the last among six destinations.

*Sorumlu Yazar: Yakup Kemal ÖZEKİCİ, ykozekici@gazi.edu.tr

1. GİRİŞ

Turizm sektörü, dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden biri olarak, ekonomi içerisindeki payını artırmaktadır (UNWTO.org). Bu şekilde, turizm sektörünün, 2020 yılında 1.6 milyar ziyaretçi ve 1.5 trilyon dolar gelir getiren bir sektör olacağı tahmin edilmektedir (UNWTO.org). Türkiye, 2016 yılında 30.9 milyon ziyaretçi ile dünyada ziyaretçi sayısı bakımından 10. sırada yer almıştır. Türkiye'nin 2016 yılındaki turizm geliri ise 22.1 milyar dolardır. Bu noktada Türkiye'nin turizm geliri bakımından, dünya ülkeleri sıralamasında 17. sırada yer aldığı görülmektedir (UNWTO, 2017:6; Turkstat.gov.tr).

Turizm sektörü, ekonomik büyümeyi destekleyen bir yapıya sahip olması nedeniyle birçok ülke tarafından desteklenmektedir (Gökdemir ve Durdu, 2007: 169; Ongan, 2008: 39-40; Lanquar, 2011: 18-20). Diğer taraftan, toplum hayatında meydana gelen değişiklikler turistik tüketimi bir ihtiyaç haline getirmiştir. Bu da, turizm sektörünü birçok ülkede ekonomik bir araca dönüştürmüştür. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerin teknolojik anlamda rekabet gücünden yoksun olması, döviz kazanımı sağlamada turizm sektörünü cazip kılmaktadır (Klint vd. 2012: 248). Bunun nedeni ise, turizm gelirinin, dış ticaret açıklarını kapayıcı rolüdür. Bu şekilde, turizm geliri ödemeler bilançosunu dengelemeye katkı sağlamaktadır (Yılmaz vd. 2015: 27). Bu durum özellikle cari açık sorunu ile yüzleşen ülkeler açısından önem taşımaktadır. Zira Türk ekonomisi gibi enerji ve ara mal ithalatı sorunu yaşayan ülkeler açısından, dış ticaret dengesinden kaynaklanan finansal problemler, turizm geliri ile nispeten dengelenmektedir (Alp ve Genç, 2015: 449; Yılmaz vd. 2015: 25). Tüm bu turizm odaklı değişkenler ekseninde, turizmin ödemeler dengesi özelindeki konumuna değinmenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu amaçla, araştırma kapsamında turizm sektörünün önem taşıdığı Akdeniz çanağında bulunan ülkelerin, turizm ve ödemeler dengesine ilişkin durumları ele alınmıştır. Araştırma sürecinde, turizm gelirleri ile bu gelirlerin ödemeler bilançosundaki rolü irdelenmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ödemeler Bilançosu

Ödemeler bilançosu, bir ekonomideki yerleşiklerin (bankalar, devlet, gerçek ve tüzel kişiler) bir başka ekonomideki yerleşikler ile belirli bir dönem içerisinde yapmış oldukları mal ve hizmet ticaretinin çift kayıt esası doğrultusunda kaydedilmesini içerir (Akmeşe,

2013: 112). Burada yerleşiklerden kasıt, ülke içerisinde bulunan gerçek ve tüzel kişilerdir (Akboşancı, 2012: 2). Dolayısıyla, bir işlemin ödemeler bilançosunda yer alabilmesi için o işlemin, diğer ülkede yer alan bir yerleşik ile yapılan ekonomik değiş tokuşa dayanması gerekmektedir (Kopuz, 2010: 8).

Ödemeler bilançosu veya ödemeler bilançosunda yapılan işlemlerin özü, bir ülkedeki kişi ve kurumların, diğer ülkelerde yerleşik olan kişi ve kurumlar ile yapmış oldukları faaliyetlerden doğan açık ve fazlaları denkleştirmek için gerçekleştirilen rezerv işlemlerinin, çift taraflı muhasebe sistemine göre sistematik olarak kaydedilmesidir (Tuğral, 2007: 4; Börke Tunalı, 2007; Çekim, 2009: 6; Ünlüöner vd. 2009: 142; Akmeşe, 2013: 113). Bu şekilde ülkenin borcu veya yabancı varlıklarının ne durumda olduğu gözlemlenebilir (Brown ve Hogendorn, 1994: 401). Dolayısıyla, ödemeler bilançosu ülkenin ödeme gücü ve itibarını gösteren temel göstergeler içerisinde yer almaktadır (Akmeşe, 2013: 114).

Kökünü merkantalizme dayanan ödemeler bilançosu (Börke Tunalı, 2007: 4-5), özellikle düşük milli gelire sahip ülkeler için sürekli dengede bulunması gerekmektedir. Zira borç kısmının alacak kısmından fazla olması, bu ülkelerin döviz rezervlerini kısa dönemde tüketebilmektedir. Ancak, finans sektörü gelişmiş olan ülkelerde borç kısmının alacak kısmından fazla olması durumunda borçlanma veya portföy yatırımları yoluyla ödemeler bilançosu dengede tutulabilmektedir. Böyle bir durum ödemeler bilançosunun kısa veya orta vadede dengede tutsa da bu durum sürdürülebilir bir çözüm sunmamaktadır (Tribe, 2011: 341)

Ödemeler bilançosu, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genel olarak 4 ana kalemden oluşmaktadır (Tcmb.gov.tr; Tribe, 2011: 340)

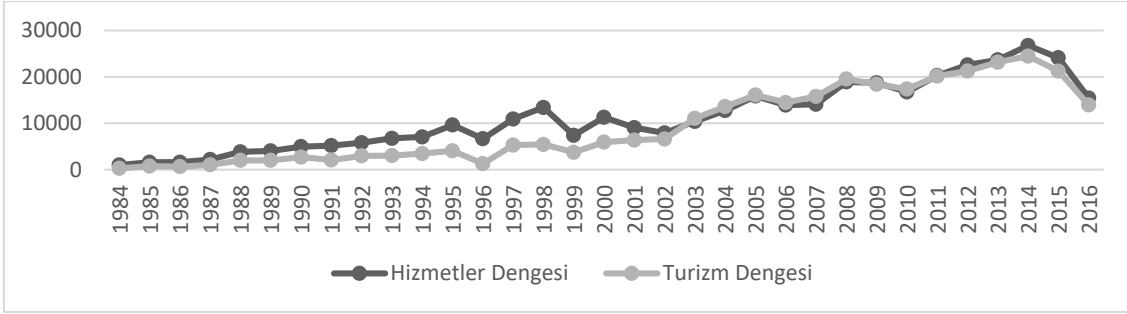
1. Cari İşlemler Dengesi
2. Sermaye Hesabı/Hareketleri
3. Resmi Rezerv Hesabı/Hareketleri
4. Net hata ve Noksan

Ödemeler bilançosunda bulunan en önemli kalemler, cari işlemler hesabı ve sermaye hareketleri hesabıdır. Bu önem, ilgili hesapların ödemeler bilançosundaki açık veya fazlaların temel sebebinin oluşturulmasından ileri gelmektedir. Bu iki kalemden ortaya çıkan

dengesizlikler, merkez bankasınca rezerv hesabına yapılacak müdahalelerle dengeye getirilmektedir (Alkan, 2007: 17).

2.2. Turizmin Ödemeler Dengesindeki Yeri

Turizm sektöründen elde edilen gelirler, cari işlemler dengesi içerisinde yer alan hizmetler dengesi kapsamında değerlendirilmektedir. Turizm gelirleri 2013 yılı itibariyle “seyahat” kalemi adı altında işleme alınmaktadır (Tcmb.gov.tr).

Şekil 1: Türkiye'nin Hizmetler Dengesi ve Turizm Dengesi İlişkisi

Kaynak: tcmb.gov.tr

Şekil 1'e bakıldığında, turizm sektörü ile hizmetler dengesi arasında yüksek düzeyde bir ilişkinin var olduğu görülebilmektedir. Bu ilişkinin 1995-2000 yılları arasında nispeten daha sınırlı olduğu söylenebilir. Diğer yıllarda ise turizm sektörünü olumlu veya olumsuz yönde etkileyen unsurların, etki bakımından hizmetler dengesinde önem arz ettiği söylenebilir.

Turizm sektörünün ödemeler dengesi ile ilişkisini somutlaştırma anlamında, Tablo 1'e bakmak yerinde olacaktır. Tablo içerisinde, bir turizm işletmesinde meydana gelen herhangi bir işlemin, ödemeler dengesi kapsamında doğuracağı olası etki, bir yiyecek-içecek işletmesi örneği üzerinden anlatılmaktadır.

Tablo 1: Turizm Sektörünün Ödemeler Bilançosu İlişkisine Yönelik Örnek

	İhracat/Alacak Kalemi	İthalat/Borç Kalemi
Cari İşlemler Hesabı (Current Account)		
Görünen mal ticareti (Visible trade)	Restoranın İhracat Etkisi: Yerleşik olmayanların herhangi bir mamulü (tatlı vs.) ülkesine beraberinde götürmesi	Restoranın İthalat Etkisi: Yerleşik olan restoran sahibinin, işletmeye ithal bir makine alması
Görünmeyen mal ticareti (Unvisible trade)	Restoranın İhracat Etkisi: Yerleşik olmayanların restoranda yemek yemesi	Restoranın İthalat Etkisi: Rusya’da bulunan ortak işletmeye karın bir kısmının gönderilmesi, yerleşik olmayan bir personele ödenen maaş
Sermaye ve Finans Hesabı (Capital and Financial Account)		
Ülkeye yerleşik olmayanların yaptığı yatırım	ABD’nin Türkiye’de yeni bir restoran açmak için ülkeye yatırım yapması (Doğrudan yatırım kalemine kaydedilir)	Türkiye’deki zincir restoran işletmesinin Fransa’daki bir başka restoranın hissesini satın alması, bunun karşılığında Fransa’ya döviz aktarımı (Portföy yatırımları kalemine kaydedilir)
Ülkeye yerleşik olanların yaptığı yatırım	Restoranın yurtdışında bulunan bir bankadan kredi temin etmesi	Restoranın yurtdışında bulunan bankadan çektiği krediyi geri ödemesi

Kaynak: Tribe, 2011: 347

2.3. Turizmin Dış Ticaret Açıklarını Kapatmadaki Rolü

Turizm sektörü hizmet ihracatı yaparak döviz girdisi sağlamaktadır. Bu hususun kabulü, turizmin yapısı ile ilişkilidir. Buna göre, bir ülkenin döviz kazancı döviz kaybindan fazla ise turizm sektörü o ülkenin ödemeler bilançosuna katkıda bulunacaktır (Balaguer ve Jorda, 2002: 887-883; Gökdemir ve Durdu, 2007: 169).

Türkiye'nin ödemeler bilançosuna ilişkin sorunları, ikinci dünya savaşı sonrasında ivme kazanmıştır (Şahin, 2002: 365). Zira ülkenin 1970'li yıllara kadar sabit kur modeline dayalı, sınırlı dış ticaretin bulunduğu bir ekonomik modeli işlettiği görülmektedir (Aslan, 2010: 90). Takip eden 80'li yıllarda ise ilk kez ihracata dayalı büyüme modeli ile birlikte ödemeler bilançosunun bugünkü anlamıyla önem kazanmaya başladığı görülmektedir. Turizm sektörünün nüveleri aynı yıllarda ortaya çıkmıştır (Çelik vd. 2013: 89). Bu dönem uygulamaları 1990'larda doruk noktasına çıkmıştır (Pamuk, 1995: 18).

Türkiye'nin, 2000'li yılların başında iki kez kriz yaşamasına karşın ihracat ve ithalat değerlerinde bir artış yaşandığı söylenebilir. Bu bağlamda, 2001-2006 yılları arasında ihracatın ithalatı karşılama oranı azalmıştır. 2009 yılında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte üretim faaliyetlerinin düşüşe geçmesi sonucunda enerji ve ithal ara mal alışı düşüşe geçtiğinden ihracatın ithalatı karşılama oranı yükselmiştir (Pamuk, 1995: 18; tcmb. gov.tr). Yine de, Türkiye'nin dış ticaret dengesi ile ilgili sorunlar, 1970'li yılların çok öncesine dayanmaktadır. Bu bağlamda, tablo 2'de Osmanlı Devleti'nin 1878 Osmanlı-Rus harbinden I. Cihan harbine kadar ki dış ticaret dengesinin durumuna bakıldığında, söz konusu önerme net olarak görülebilir.

Tablo 2: 1878 Osmanlı-Rus Harbinden I. Cihan Harbine Dış Ticaret Dengesi (Milyon Osmanlı Lirası) (1878-1913)*

Yıllar	Toplam Mal ihracatı	Toplam Mal ithalatı	Dış Ticaret Dengesi
1878	8.394	20.009	-11.615
1879	8.761	19.418	-10.657
1880	8.497	17.847	-9.350
1881	11.295	19.486	-8.191
1882	10.964	20.192	-9.228
1883	12.390	19.758	-7.368
1884	12.798	20.638	-7.840
1885	12.076	20.004	-7.928

1886	12.707	20.703	-7.996
1887	11.289	20.106	-8.817
<i>Tablo 2'nin devamı</i>			
1888	13.547	19.457	-5.910
1889	15.172	21.042	-5.870
1890	12.836	22.914	-10.078
1891	15.364	24.554	-9.910
1892	15.573	24.467	-8.894
1893	13.262	24.109	-10.847
1894	13.754	24.075	-10.321
1895	15.536	20.576	-5.040
1896	15.428	21.360	-5.932
1897	14.744	23.434	-8.690
1898	13.425	26.621	-13.196
1899	15.591	24.497	-8.906
1900	14.905	23.842	-8.937
1905	19.672	31.366	-11.694
1907	17.495	23.569	-6.074
1908	18.439	31.432	-12.993
1909	18.433	34.737	-16.304
1910	22.080	42.556	-20.476
1911	24.909	45.063	-20.154
1913	21.600	41.482	-20.242

Kaynak: Aybar (1939: 17), Aktaran, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (1995)

* Kaynakta 1901, 1902, 1903, 1904, 1906 ve 1912 yıllarında dair herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Türkiye’de dış ticaret dengesinin durumu ise tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3: Türkiye’de Dış Ticaret Dengesi (1923-2016) (Bin ABD Doları)

Yıllar	Toplam Mal ihracatı	Toplam Mal ithalatı	Dış Ticaret Dengesi
1923	50.790	86.872	-36.082
1929	74.827	123.558	-48.731
1930	71.380	69.540	1840
1935	76.232	70.635	5.597
1940	80.904	50.035	-30.869
1945	168.264	96.969	71.295
1950	263.424	285.664	-22.240
1955	313.346	497.637	-184.291
1960	320.731	468.186	-147.455
1965	463.738	571.953	-108.215
1970	588.476	947.604	-359.128
1975	1.401.075	4.738.558	-3.337.483
1980	2.910.122	7.909.364	-4.999.242
1985	7.958.101	11.343.376	-3.385.367
1990	12.959.288	22.302.126	-9.342.838
1995	21.637.041	35.709.011	-14.071.970
2000	27.774.906	54.502.821	-26.727.914
2001	31.334.216	41.399.083	-10.064.867
2002	36.059.089	51.553.797	-15.494.708

2003	47.252.836	69.339.692	-22.086.856
2004	63.167.153	97.539.766	-34.372.613
<i>Tablo 3'ün devamı</i>			
2005	73.476.408	116.774.151	-43.297.743
2006	85.534.676	139.576.174	-54.041.498
2007	107.271.750	170.062.715	-62.790.965
2008	132.027.196	201.963.574	69.936.378
2009	102.142.613	140.928.421	-38.785.809
2010	113.883.219	185.544.332	-71.661.113
2011	134.906.869	240.841.676	-105.934.807
2012	152.461.737	236.545.141	-84.083.404
2013	151.802.637	251.661.250	-99.858.613
2014	157.610.158	242.177.117	-84.566.959
2015	143.838.871	207.234.359	-63.395.487
2016	142.529.584	198.618.235	-56.088.651

Kaynak: tuik.gov.tr

Tablo 3'e bakıldığında, dış ticaret dengesi bakımından 2004 yılının kritik bir önem taşıdığı söylenebilir. Zira, 2004 yılı itibariyle dış ticaret dengesinin negatif yönde büyüdüğü görülmektedir. Diğer taraftan 2014 ve 2015 yıllarında dış ticaret dengesindeki ithalat ağırlığının gerilediği söylenebilir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Türkiye'nin yüzyıllara dayanan bir kronik dış ticaret sorunu ile karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, dış ticaret açıklarını kapatmada rol oynayan kalemler önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, hizmet ihracatı etkisinde bulunan turizm sektörünün, dış ticaret dengesindeki rolüne değinmek gerekecektir. Bu noktada, Tablo 4'de Turizm sektörünün dış ticaret açıklarını kapatmadaki payı görülmektedir.

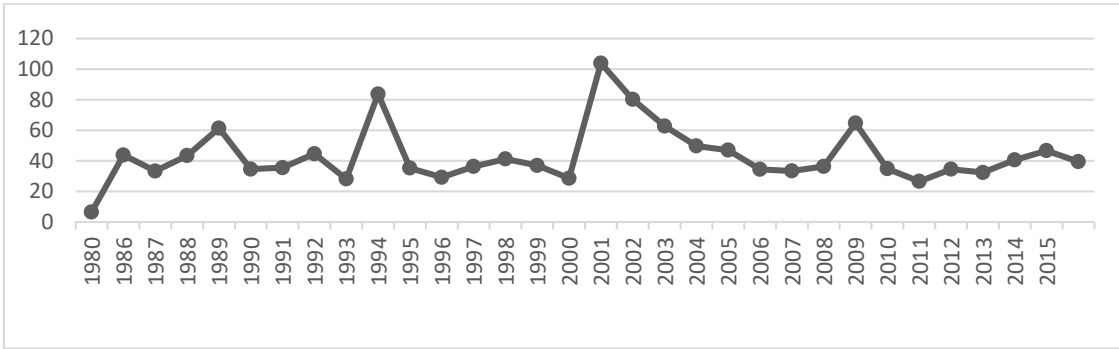
Tablo 4: Türkiye'de Turizm Sektörünün Dış Ticaret Açıklarını Kapatmadaki Oranı (%)

Yıllar	Dış Ticaret Açığı (Milyon Dolar)	Turizm Geliri (Milyon Dolar)	Turizm Gelirinin DTA Kapama Payı (%)
1980	4.999	326,7	6,5
1985	3.385	1.482	43,78
1986	3.648	1.215	33,30
1987	3.967	1.721	43,38
1988	2.673	2.355	88,10
1989	4.167	2.556	61,33
1990	9.342	3.225	34,52
1991	7.453	2.654	35,46
1992	8.156	3.639	44,60
1993	14.083	3.959	28,11
1994	5.164	4.321	83,67
1995	14.071	4.957	35,22
1996	20.402	5.962	29,22
1997	22.297	8.088	36,27
1998	18.947	7.808	41,20
1999	14.084	5.203	36,94
2000	26.727	7.636	28,57
2001	10.064	10.450	103,83
2002	15.494	12.420	80,16

2003	22.086	13.854	62.72
2004	34.372	17.076	49.67
<i>Tablo 4'ün devamı</i>			
2005	43.297	20.322	46.93
2006	54.041	18.593	34.40
2007	62.790	20.942	33.35
2008	69.936	25.415	36.34
2009	38.785	25.064	64.62
2010	71.661	24.930	29.0
2011	105.934	28.115	26.5
2012	84.083	29.007	34.5
2013	99.858	32.308	32.3
2014	84.566	34.305	40.59
2015	63.395	31.464	49.73
2016	56.088	22.107	39.41

Kaynak: tcmb.gov.tr; tuik.gov.tr

Tablo 4’de turizm gelirlerinin dış ticaret açıklarını kapatmadaki etkisi görülmektedir. Turizmin bu noktadaki rolünü daha iyi anlama amacıyla tabloda yer alan veriler grafik üzerinde gösterilmektedir. Buna göre ilgili veriler şekil 2’de görülmektedir.

Şekil 2: Türkiye'de Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapatmadaki Rolü (%)

Kaynak: tcmb.gov.tr; tuik.gov.tr

Şekil 2’ye bakıldığında, 1980’de %6 etkisi olan turizm gelirinin 1988’e gelindiğinde %88’lere varan bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu etki, 2000-2004 yılları arasında dış ticaret açıklarını kapatmada azami noktaya ulaşmaktadır. Bu yıllar arasında ülkenin ekonomik yapısındaki bozulmaların iç harcamalarda azalmaya neden olması dolayısıyla ithal ürünlere yönelik talebin düşmesi, diğer taraftan turizm gelirlerinin artan oranda büyümeye devam etmesi bu yükselişin nedenleri içerisinde gösterilebilir. Zira, sanayi sektörünün ihraç ettiği ürünler içerisinde ara malların ithal ağırlıklı olması, ekonomik büyüme ile birlikte cari açık sorununun büyümesine neden olmaktadır (Yılmaz vd. 2015: 27). Yine, 2013 yılı itibariyle turizm sektörünün dış ticaret açığını kapatmadaki öneminin nispeten arttığı görülmektedir. Ancak, 2016 yılı itibariyle turizm sektöründen elde edilen

gelirin azalması, turizm gelirlerinin dış ticaret açıklarını kapatmadaki etkisini de sınırlamıştır.

Şekil genel olarak değerlendirildiğinde, turizm sektörünün dış ticaret açıklarını kapatmadaki rolünün, 1994 ile 2001, 2002 yıllarında olağan seyrinin üzerinde olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, 1988 ve kısmen 1989 yıllarında da turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapatmadaki rolünün iyileştiği söylenebilir.

2.4. Turizmin Cari Açıkları Kapatmadaki Rolü

Türkiye'nin cari açık sorunu temelde enerji ithalatı ve ihracat malları içerisinde yer alan ithal ara malların yüksek oranda olmasından kaynaklanmaktadır (Ongan, 2008: 38-39; Yılmaz vd. 2015: 27-28). Türkiye'nin üretim faaliyetlerinin düşüşe geçtiği 2009-2010 yıllarında cari fazla verilmiş olması bu görüşü desteklemektedir. Diğer taraftan, Türkiye'nin cari işlemler dengesine ilişkin verilerine bakıldığında, enerji giderlerinin cari açık sorunu oluşturan en önemli kalem olduğu görülmektedir (tcmb.gov.tr).

Turizm gelirinin dış ticaret açığını ve cari açıkları kapatmadaki rolü literatürde ele alınmıştır. Bu kapsamda, Balaguer ve Cantavella-Jorda (2002), İspanya ekonomisi üzerinde yürüttükleri araştırma sonucunda, turizm gelirlerinin ülkenin dış ticaret açığını kapatmada etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Ongan (2008), 1980-2005 yılları arasındaki ihracat, ithalat ve turizm gelirleri ilişkisi üzerine yürüttüğü araştırma kapsamında, Türkiye'de cari açık sorunu olduğunu, ihracatın da ithal ara mallara dayalı olduğunu, bu nedenle, bu aşamada turizm gelirlerini arttırmanın, cari açığı kapatmada tek yol olduğunu vurgulamıştır. Cari açığı kapatmada turizmin rolünü Türkiye özelinde inceleyen diğer çalışmalar, Ongan (2008)'un turizmin cari açığı kapatmadaki rolünü destekleyen sonuçlara ulaşmışlardır (Özkök vd. 2007; Kara vd. 2012; Çelik-Uğuz, 2014; Yılmaz vd. 2015)

2.5. Turizmin Milli Gelir İçerisindeki Rolü

Ekonomi; hizmetler, tarım ve sanayi olmak üzere üç sektörden oluşmaktadır (Zengin, 2010: 104). Ekonominin durumu çeşitli göstergeler ile anlaşılmaktadır. Bu göstergelerden biri de milli gelirdir. Milli gelir, *“bir ülkede belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) üretilen mal ve hizmetlerin net parasal değerine”* denir (Dinler, 2013: 338). Milli gelir hesaplamalarının gerçekleştirilmesinde Gayri Safi Milli Hasıla ve Gayri Safi Yurtiçi

Hasıla (GSYİH)'nın elde edilmesi gerekmektedir. Turizmin milli gelir ile ilişkisi ise genellikle GSYİH bağlamında değerlendirilmektedir (Bozgeyik ve Yoloğlu, 2015: 633-634). Bu noktada, turizm sektörünün milli gelir içerisindeki rolün, uydu hesapları aracılığıyla tespit edilen turizm gelirin, çarpan mekanizması aracılığıyla ekonomide yarattığı toplam milli gelir artışı ile açıklanmaktadır (Erol ve Ünlüöner, 2013: 2).

Dünya genelinde 2016 yılında turizm sektörünün akaryakıt ve kimya sektörünün ardından üçüncü büyük ihracat oluşturan sektör olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Bu haliyle, turizm sektörünün otomobil ve gıda sektörünü geçtiği iddia edilmektedir (UNTWO, 2017: 2). Turizm sektörünün dünya ekonomisindeki durumu bu şekilde iken, gelişmekte olan ülkelerin bir kısmında, turizm sektörü ekonominin lokomotifi olabilmektedir (Wttc.org). Zira turizm sektörü bir ülke ekonomisine kamu gelirlerini artırma, dış ticaret açıklarını giderme, istihdamı iyileştirme ve yatırımları tetikleyebilme şeklinde etkilerde bulunabilmektedir (Zengin, 2010: 106-122). Bozgeyik ve Yoloğlu (2015: 639)'nun turizm geliri ve GSYİH ilişkisine yönelik gerçekleştirdiği araştırma sonucunda, turizm geliri ile GSYİH arasında bir nedensellik olduğu tespit edilmiş olup, bu nedenselliğin ekonomik büyümeyi de tetiklediği tespit edilmiştir Burada, milli gelir ile turizm sektörü arasındaki ilişkiyi anlayabilmek, turizmin ekonomik etkilerini ölçmekle mümkün olmaktadır. Bununla birlikte, ülke ekonomilerinin yapısal olarak farklılaşması, sektörün ülke ekonomisindeki rolünün anlaşılmasında her ülkenin ayrı ayrı ele alınması mecburiyetini ortaya çıkarmaktadır (Ünlüöner vd. 2009: 236).

3. YÖNTEM

Araştırma sürecinde elde edilen verilerin toplanmasında kaynak tarama yönteminden yararlanılmıştır. Kaynak tarama yöntemi, belirli amaçlar doğrultusunda ortaya konulan kaynakların derlenmesini kapsamaktadır (Kızanıklı ve Ünlüöner, 2015: 1164). Araştırma kapsamında değerlendirilecek olan veriler, resmi kurum ve kuruluşların basılı kaynakları ile internet sitelerinden elde edilerek bir araya getirilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye İstatistik Kurumu (Tuik), Dünya Bankası (Worldbank), Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (WTTC), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (Tcmb) gibi kurumlar ile birlikte bu konuda düzenli aralıklarla veri yayımlayan çeşitli sitelerden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında verilen değerler, turizm gelirleri ve net turizm gelirlerine göre ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Zira, turizmin döviz girdisi sağlayarak ülke ekonomisine sağladığı katkı, ülkenin dış aktif turizm gelirinden pasif dış turizm giderinin çıkarılması ile anlaşılabilir. Bu şekilde elde edilen net turizm geliri, turizm faaliyetlerinden elde edilen gerçek döviz girdisini sağlamaktadır. Dolayısıyla, araştırma sürecinde, turizm geliri ve net turizm gelirinin ödemeler bilançosuna olan etkisi ayrı ayrı gösterilerek, turizm gelirinin ülkelerin ekonomisine olan katkısı ortaya konulmuş olacaktır.

Araştırmanın veri toplama süreci Ekim 2016 ile Kasım 2017 tarihleri arasında kapsamaktadır. Belirli aralıklarla ilgili verilere ulaşılabilmesi, veri toplama sürecinin uzamasının temel nedenidir. Araştırma kapsamında kullanılan veriler, Akdeniz çanağında bulunan altı ülke (Türkiye, Yunanistan, Mısır, Fransa, İtalya, İspanya) ile sınırlandırılmıştır. Diğer ülkelerin turistik bir destinasyon olarak gelişen pazarda, siyaseten (Suriye, Güney ve Kuzey Kıbrıs) veya iktisaden (Malta, Fas, Lübnan) diğer Akdeniz ülkelerinden farklı olması nedeniyle altı ülke verileri ile yetinilmiştir. Ülkelere yönelik elde edilen veriler, tablolardan elde edilen grafikler vasıtasıyla yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

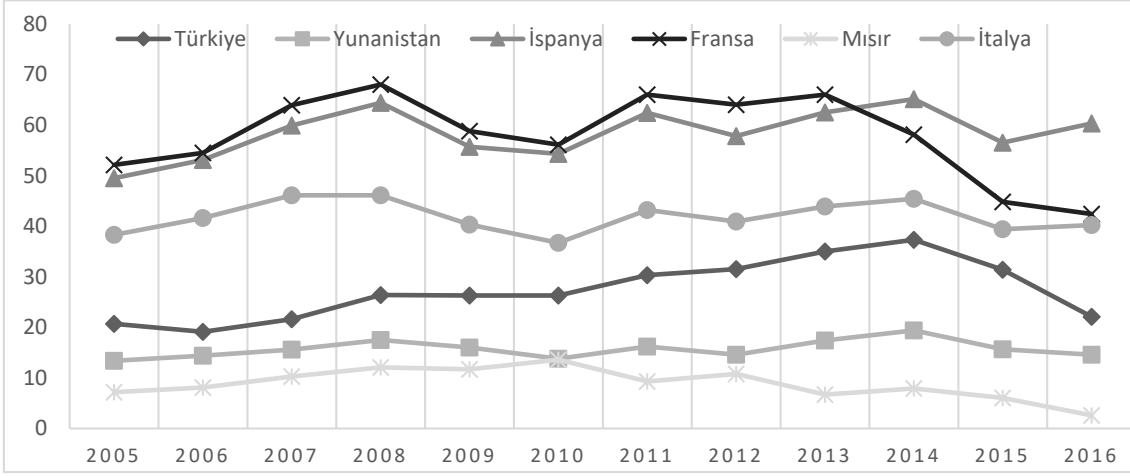
4.1. Akdeniz Çanağındaki Belirli Turizm Destinasyonlarına İlişkin Turizm Verileri

Akdeniz çanağındaki belirli turizm destinasyonlarına ilişkin turizm verileri şu şekildedir.

4.1.1. Turizm Gelirleri Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkeleri

Turizm gelirleri bakımından Akdeniz çanağında bulunan altı ülkeye ilişkin veriler karşılaştırıldığında Fransa ile İspanya'nın neredeyse aynı oranda bir seyir izlediğini söylemek mümkündür. Diğer taraftan, Mısır ile Yunanistan, İspanya, Fransa benzeri bir seyir izlememekle birlikte birbirlerine yakın miktarda turizm geliri elde etmektedirler. Arap baharı süreci sonrasında Mısır'ın turizm gelirinin düşüş eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye ise diğer 4 ülkeye nazaran turizm geliri bakımından daha istikrarlı bir seyir izlemektedir. Ancak 2015 ve 2016 yılında yaşanan birtakım koşullar Türk turizmini olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan, turizm gelirlerindeki düşüşü diğer ülkelerde de görmek mümkündür. Ancak, 2016 yılında aynı durumdan bahsetmek mümkün değildir. Zira, 2016 yılında yaşanan siyasal hadiselerden kaynaklanan sorunlar, Türk turizminin bir önceki yıla göre %29.7 gelir kaybı yaşanmasına neden olmuştur

(Tuik.gov). Benzer durum Fransız turizmi açısından da gözlenmektedir (UNWTO, 2017: 8).

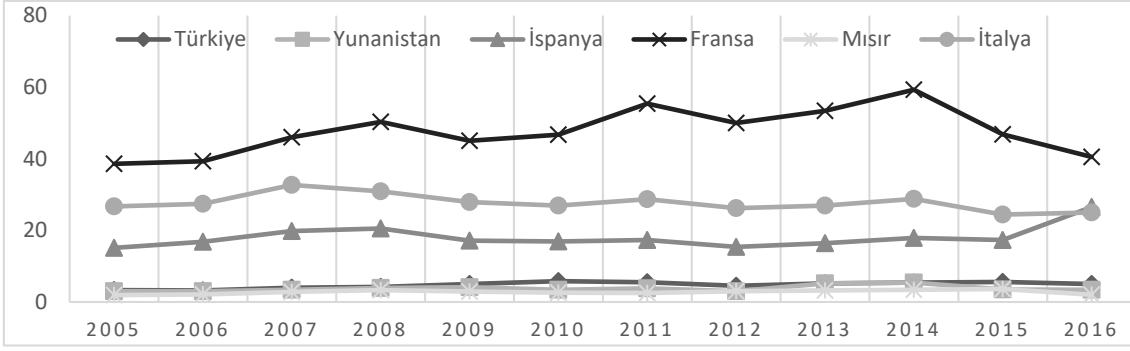
Şekil 3: Turizm Gelirleri Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkeleri (Milyar Dolar)

Kaynak: tuik.org; worldbank.org; stata.org; UNWTO.org

4.1.2. Turizm Giderleri Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkeleri

Turizm giderleri bakımından akdeniz çanağı ülkeleri karşılaştırıldığında, turizm gelirlerinde olduğu gibi turizm giderlerinde de İspanya, Fransa ve İtalya'nın ilk üç sırayı koruduğu görülmektedir. Bununla beraber, Fransa turizm giderinin diğer iki ülkeye kıyasla oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, turizm geliri bakımından ikinci sırada bulunan İspanya'nın turizm gideri bakımından üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. İtalya ise turizm gideri bakımından, turizm gelirinde üçüncü sırada olmanın yanında, turizm giderinde ikinci sırada bulunmaktadır. Diğer üç ülkenin durumu ise, turizm gelirinden farklı bir yapı arz etmektedir. Öyle ki, turizm geliri bakımından birbirlerinden farklı olan Türkiye, Mısır ve Yunanistan'ın, turizm gideri bakımından oldukça yakın oldukları söylenebilir. Yine de, Türkiye'nin genel ortalamada Yunanistan'dan yaklaşık olarak bir milyar dolar ve Mısırdan iki milyar dolar fazla turizm giderine sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 4'de ülkeleri içerisinde ikamet eden vatandaşların seyahat harcamalarına göre sıralaması görülmektedir.

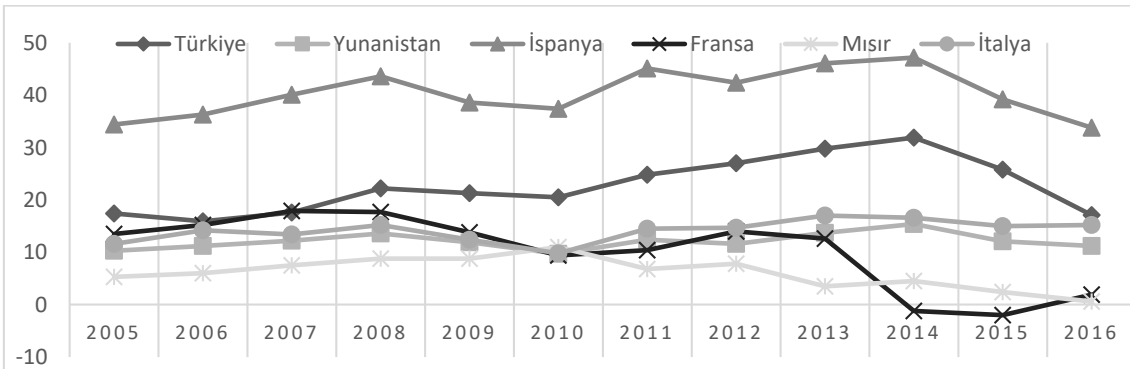

Şekil 4: Turizm Giderleri Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkeleri

Kaynak: worldbank.org; turkstat.gov.tr; oecd-library.org

4.1.3. Turizm Dengesi (Net Turizm Gelirleri) Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkeleri

Net turizm geliri bakımından Akdeniz çanağında bulunan ülkeler karşılaştırıldığında, turizm gelirinden farklı bir profil ortaya çıkmaktadır. Bu konuda Fransa'nın net turizm geliri bakımından durumu oldukça çarpıcıdır. Öyle ki, dünya turizm geliri sıralamasında ilk beş'te, Akdeniz çanağı ülkeleri arasında ise birinci sırada bulunan ülkenin, net turizm geliri bakımından 2014-2015 yılları içerisinde son sırada olduğu görülmüştür. Bu bakımdan, ülkelerin durumuna göz atıldığında, İspanya'nın birinci, Türkiye'nin ise ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. İtalya üçüncü sırada yer almakla birlikte Yunanistan ile oldukça yakın bir duruma sahiptir. Fransa, 2014 yılına kadar İtalya ve Yunanistan ile benzer bir durumda iken, 2014-2015 yıllarında net turizm gelirinde sıfırın altına inerek son sırada yer almıştır. Mısır'ın, 2014-2015 yılları haricinde son sırada yer aldığı almaktadır.

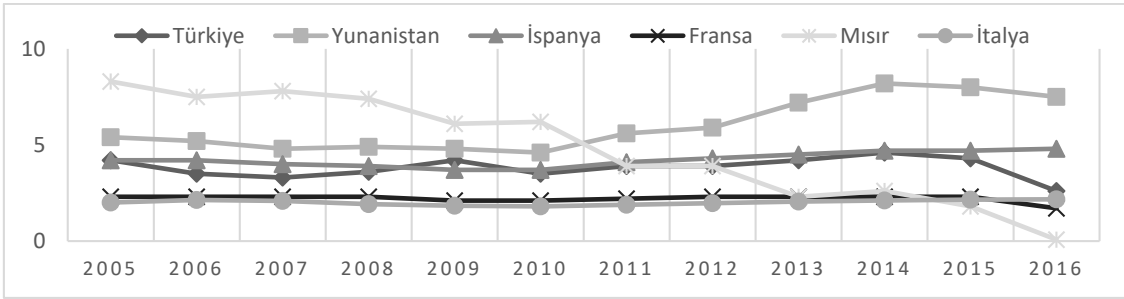

Şekil 5: Turizm Dengesi Bakımından/Net Turizm Gelirleri Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkeleri (Milyar Dolar)

Kaynak: tuik.org; worldbank.org; stata.org; UNWTO.org; turkstat.gov.tr; oecd-library.org

4.1.3. Turizm Gelirlerinin GSYİH İçindeki Yeri Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkeleri

Akdeniz çanağında bulunan altı ülkenin turizm gelirlerinin gayri safi yurt içi hasıla içerisindeki payı incelendiğinde, turizm gelirin Yunanistan ekonomisi bakımından, diğer ülkelere kıyasla ağırlıklı oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. İspanya ve Türkiye için bu oran nispeten daha düşük olduğu görülmektedir. İtalya ve Fransa açısından turizm gelirlerinin milli gelir içerisindeki yeri oldukça sınırlı iken, Mısır açısından durum oldukça farklıdır. Zira, 2005-2006 yıllarında Mısır ekonomisi içerisinde turizm geliri, diğer ülkelere kıyasla oldukça yüksek iken, son yıllarda Mısır ekonomisinde turizm gelirlerinin diğer ülkelere göre son sırada yer aldığı görülmektedir.

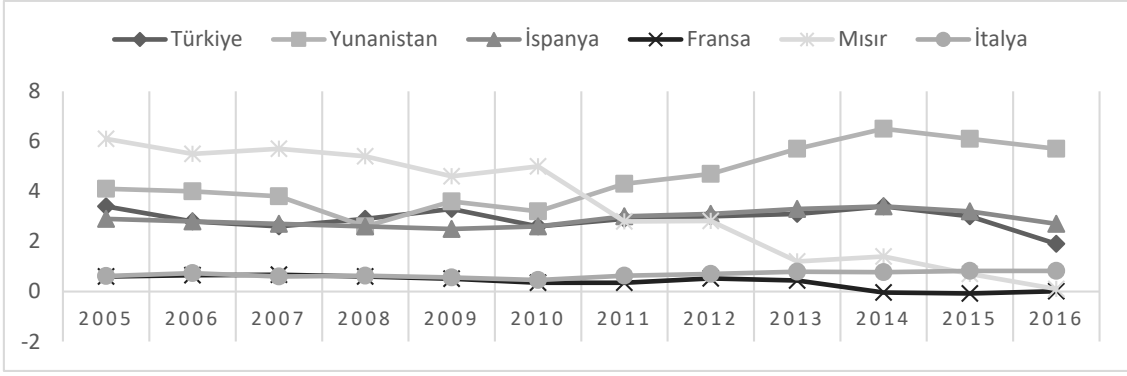

Şekil 6: Turizm Gelirlerinin GSYİH İçerisindeki Yeri (%)

Kaynak: tuik.org; worldbank.org; stata.org; UNWTO.org

4.1.4. Net Turizm Gelirlerinin GSYİH İçindeki Yeri Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkeleri

Akdeniz çanağında bulunan ülkelerin elde ettiği net turizm gelirlerinin gayri safi yurt içi hasıla içerisindeki payı incelendiğinde, Yunanistan ve Mısır için 2010 yılının bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Mısır, 2010 yılı itibariyle milli gelir içerisindeki turizm payında bir gerileme söz konusu, Yunanistan için bunun tam tersi bir durum söz konusudur. İspanya'nın turizm gelirlerinin ekonomi içerisindeki payının artma seyri gösterdiği görülmektedir. İtalya ve Fransa'da ise turizm gelirlerinin takip eden yıllar içerisinde herhangi bir artış seyri göstermediği görülmektedir. Bununla birlikte 2014 yılı itibariyle Yunanistan'ın turizm gelirlerinin ekonomi içerisindeki payının küçülmesi, 2016 yılında Fransa'da da gözlemlenmektedir. Diğer taraftan, turizm gelirlerindeki düşüş seyrinin, 2014 yılı itibariyle Türkiye'de, 2011 yılı itibariyle de Mısır'da önemli ölçüde olduğu söylenebilir. Türkiye'nin durumunun bu konu itibariyle İspanya ile benzer yönde olduğu söylenebilir.

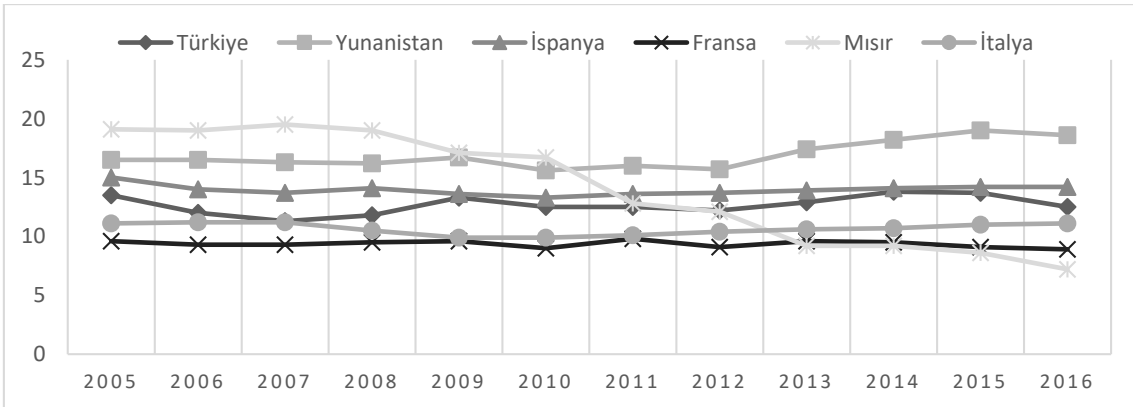

Şekil 7: Net Turizm Gelirlerinin GSYİH İçerisindeki Yeri (%)

Kaynak: tuik.org; worldbank.org; stata.org; UNWTO.org

4.1.5. Turizm Gelirlerinin Ülke Ekonomisine Toplam Katkısı Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkeleri

Akdeniz çanağında bulunan altı ülkenin turizm gelirlerinin ülke ekonomisine toplam katkısına bakıldığında, Yunanistan'ın geçen yıllar içerisinde turizm gelirinin milli geliri içerisindeki payının arttığı görülmektedir. Mısır'da ise bu durumun tam tersi söz konusudur. Bu durumun nedeni, Mısır'da GSYİH değerleri artarken turizm gelirlerinin azalmasıdır. Yunanistan'da ise GSYİH değerleri azalırken turizm gelirleri artmıştır. İspanya ve Türkiye'de ise turizm gelirlerinin artış hızı GSYİH değerlerinin artış hızından daha fazla olmuştur. Bu nedenle, GSYİH içerisindeki turizm gelirlerinin önemi artmıştır. Fransa'da turizm gelirlerinin GSYİH içerisindeki payı durağandır.

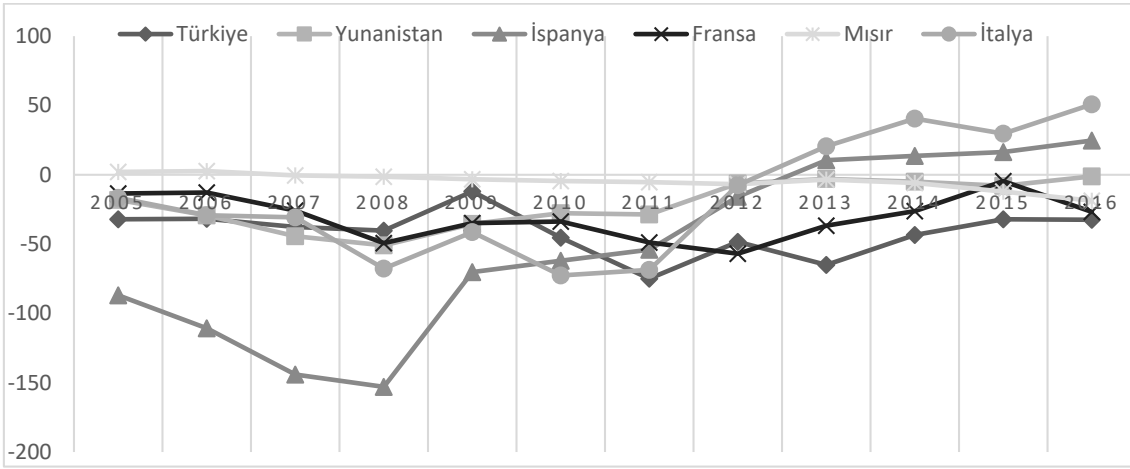

Şekil 8: Turizm Gelirlerinin Ülke Ekonomisine Toplam Katkısı

Kaynak: worldbank.org; stata.org; UNWTO.org; knoema.com

4.1.6. Cari İşlemler Dengesi Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkelerinin Durumu

Akdeniz çanağında bulunan altı ülkenin cari dengelerini gösteren şekle bakıldığında, geçen yıllar içerisinde İspanya'nın cari açık problemini çözdüğünü söylemek mümkündür. Benzer şekilde, Yunanistan ve Fransa'da cari denge bakımından 2005 yılındaki konumuna son yıllarda ulaşmıştır. Mısır, diğer ülkelere kıyasla daha istikrarlı bir seyir izlemektedir. Türkiye'de ise genel anlamda bir cari açık probleminin olduğunu söylemek mümkündür. Zira, cari denge bakımından Türkiye'nin son sırada yer aldığı görülmektedir.

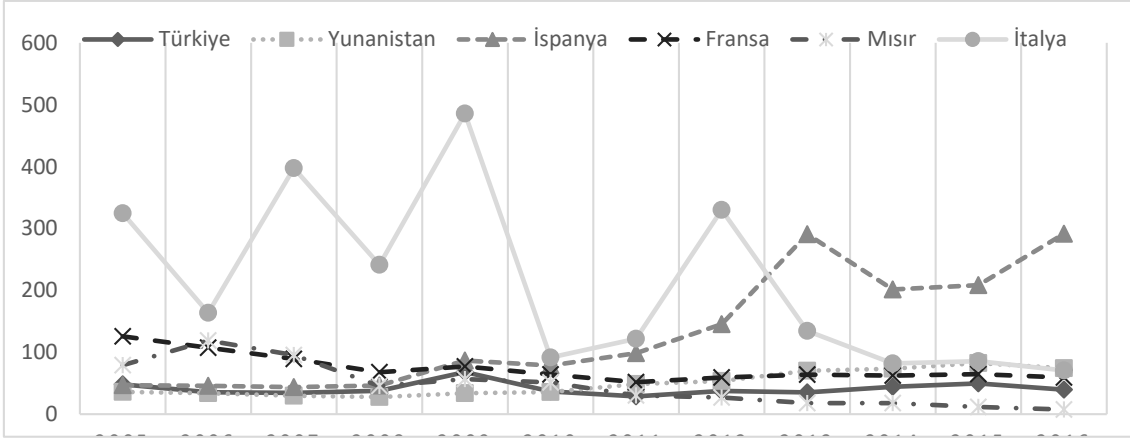

Şekil 9: Akdeniz Çanağı Ülkelerinin Cari Denge Bakımından Mevcut Durumu (Milyar Dolar)

Kaynak: tuik.org; worldbank.org; stata.org; UNWTO.org; tcmb.gov.tr

4.1.7. Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapatma Etkisi Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkeleri

Akdeniz çanağındaki ülkelerin bulunan altı ülkenin turizm gelirlerinin dış ticaret dengesi üzerine etkisine yönelik şekle bakıldığında, İspanya'nın turizm sektörünün dış ticaret dengesi bakımından önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bu bağlamda, Fransa ve Yunanistan son yıllarda benzer bir seyir izlemekteyken, Türkiye'nin turizm gelirinin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisi artmaktadır. Mısır'da ise tersi bir durum söz konusudur. Geçen yıllar içerisinde turizmin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisi azalan oranda seyretmiştir.

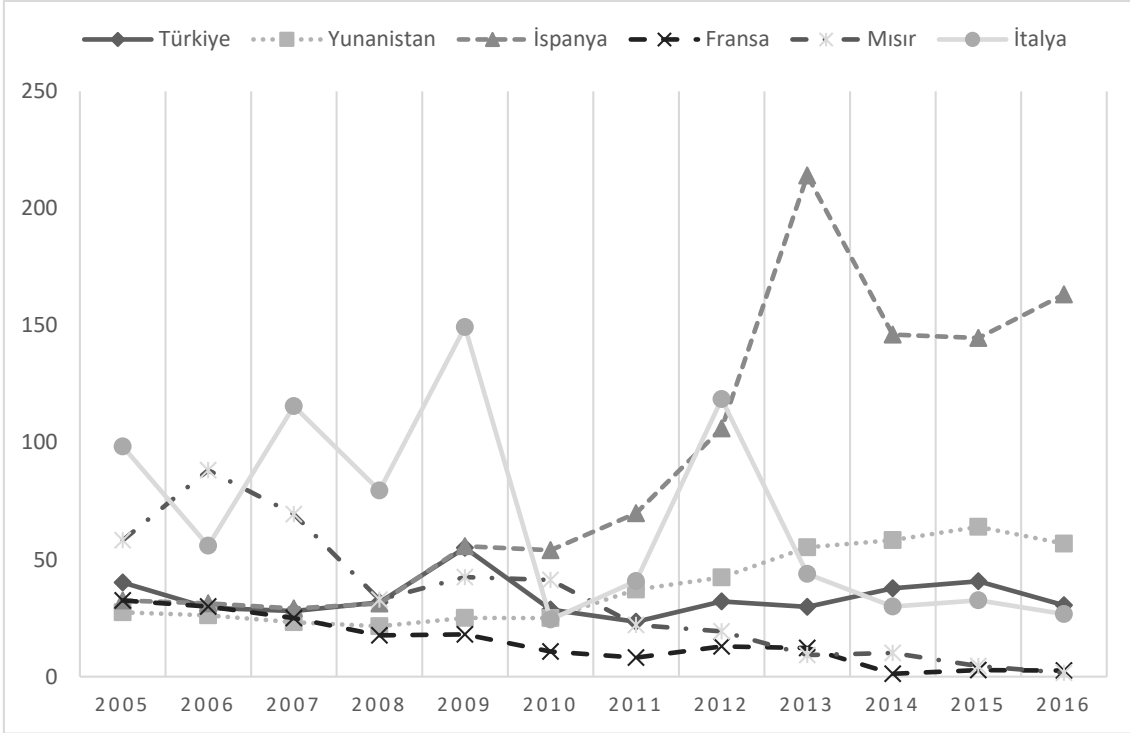

Şekil 10: Dış Ticaret Açığının Kapatılmasında Turizm Gelirinin Etkisi (%)

Kaynak: tuik.org; worldbank.org; stata.org; UNWTO.org; wits.worldbank.org

4.1.8. Net Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapatma Etkisi Bakımından Akdeniz Çanağı Ülkeleri

Akdeniz çanağında bulunan altı ülkenin net turizm gelirlerinin dış ticaret dengesi üzerine etkisine yönelik şekle bakıldığında, turizm gelirlerine kıyasla net turizm gelirlerinde İspanya turizminin oynadığı rol belirginleşmektedir. İtalya turizm gelirinde olduğu gibi yıllara göre değişken olan durumunu korumakla birlikte, net turizm geliri ile bakıldığında, 2013 yılı itibariyle Yunanistan'ın 2014 yılı itibariyle ise Türkiye'nin gerisine düşmektedir. Mısır turizminin 2006 yılında dış ticaret açıklarını kapatmadaki yüzdellik ağırlığının, altı ülke içerisinde birinci sırada yer aldığı görülmekte iken, ilerleyen yıllar içerisinde net turizm gelirin ağırlığının azalan seyirde devam ettiği görülmektedir. Fransa'nın yıllara göre ortalama olarak son sırada yer aldığı görülmektedir. Öyle ki, genel ortalama olarak Fransa turizminin dış ticaret açıklarını kapatmadaki yüzdellik ağırlığının, Mısır turizminin yarısı kadar olduğu görülmektedir.

Şekil 11: Dış Ticaret Açığının Kapatılmasında Net Turizm Gelirinin Etkisi (%)

Kaynak: tuik.org; worldbank.org; stata.org; UNWTO.org; wits.worldbank.org

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında ödemeler bilançosu ve dış ticaret dengesi konusu turizm sektörü kapsamında incelenmiştir. Çalışma sonucunda, turizm geliri bakımından Fransa'nın Akdeniz çanağında önde gelen ülke olarak görülmesine karşın, meselenin net turizm geliri göz önüne alınarak değerlendirilmesi durumunda, Fransa'nın net turizm gelirin yer yer ödemeler bilançosunun pasif kısmına katkıda bulunduğu dahi görülmüştür. Fransa'nın, ülke vatandaşlarınca gerçekleştirilen turizm harcamalarının oldukça yüksek olması bu durumun temel sebebi olarak görülmektedir. Bu nedenle, turizm gelirlerinin ülke ekonomisine olan katkısını anlamada, net turizm gelirin bir değişken olarak kullanılmasının daha net sonuçlara ulaşmayı sağlayacağı söylenebilir. Yine, turizm geliri, turizm giderleri ile birlikte değerlendirildiğinde, İtalya'nın ekonomiye olan katkısı bakımından Yunanistan ile benzer bir duruma sahip olduğu, İtalya ile Fransa'nın bu yönüyle Türk turizminin gerisinde kaldığı söylenebilir. Bu sebeple, Türkiye'nin net turizm gelirin ödemeler dengesine olan katkısı bakımından diğer ülkelere kıyasla daha güçlü bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Ülkelerin dolar kuruna karşı para birimlerinin

parite değerlerine bakıldığında, üç ülke (Fransa, İtalya, İspanya)'nin ortak para birimlerinin dolar kuruna karşı güçlü olduğu görülmektedir. Bu durumun ülke vatandaşlarını uluslararası turistik tüketim harcamalarına sevk ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, bu ülkelerin sahip olduğu gelişmiş ekonomik ve sosyo-kültürel yapılar, pasif dış turizm giderlerinin artmasına sebep olabilir. Yunanistan'ın para biriminin İtalya, Fransa ve İspanya'da olduğu gibi Euro olmasına karşın, Yunanistan'ın uluslararası turizm harcamaları Mısır ve Türkiye'ye yakın harcama düzeyinde olması bu önermeyi desteklemektedir. Dolayısıyla, bu sonucun, Çelik-Uğuz ve Topbaş (2011:9)'un turist varışları ve döviz kuru ilişkisine yönelik sonucunu ve Demir (2004)'in Türk lirası üzerinden gerçekleştirdiği uluslararası turizm talebine yönelik çıkarsamaları ve Shirafkan ve Masoomzadeh (2017)'nin para birimleri ve net turizm geliri arasında belirli ülkeler açısından anlamlı bir ilişkinin olduğunu gösteren sonucunu desteklediği söylenebilir. Bu bağlamda, para kurlarına yönelik parite değerlerinin uluslararası turizm harcamaları ile ilişkisinin nedensellik testleri aracılığıyla test edilmesinin, bahsedilen önermeyi doğrulamada yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Türkiye'nin net turizm geliri bakımından elde ettiği gelirin yüksek düzeyde olması, dikkate değer bir diğer husustur. Yine de, Dolayısıyla Çelik vd. (2013: 86)'nın vurguladığı gibi, araştırma kapsamına giren yıllar içerisinde, enerji ithalatı hariç cari denge göz önüne alındığında (Tcmb.gov.tr), turizm gelirlerinin cari açığı kapatma noktasındaki etkisinin %10-20 bandında olduğu söylenebilir. Bu noktada, turizm gelirlerinden hedeflenen elli milyar dolarlık turizm gelirin elde edilmesi durumunda dahi söz konusu cari açığın kapatılmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Bu noktada, turizm sektöründe sızıntı kalemlerini oluşturacak girdilerin en aza indirgenmesinin, cari dengenin sıhhati açısından önem taşıdığı söylenebilir. Bu bakımdan, sızıntı oranının düşük olduğu turizm KOBİ'lerine ağırlık verilmesi yararlı olacaktır. Dolayısıyla, ilerleyen dönemlerdeki turizm politikalarında, alternatif turizm türleri ve turizm KOBİ'leri hususlarına gereken önemin gösterilmesi, ülkenin cari işlemler hesabının sağlığı açısından yararlı olacaktır. Diğer taraftan, Türkiye'yi ziyaret edenlerin kişi başı harcama ortalamasının 800 doların altında olması ve sürdürülebilir turizm politikalarının uygulanmasında güçlük çekilmesi gibi sorunlar sebebiyle, turizm hareketlerine konu olan doğal çekim unsurlarının uzun dönemde turistik bir ürün olmaktan çıkması muhtemeldir. Bu nedenle, Türk turizmini destekleyici sektörlerde yerel üretimin teşvik edilmesi, ithal

ürünlere yönelik vergilendirmenin arttırılması, bu vergilerin turizm sektörüne has olması ve yerli personelin nitelikli işgücüne dâhil olması için turizm eğitim kurumları ile sektör işbirliğinin arttırılması, sızıntıları indirgemek suretiyle, Türk turizminin dış ticaret açığını kapatmadaki etkisini güçlendirmede katkı sağlayacaktır. Ayrıca, otellerin yıldız sayısı ile sızıntı oranları arasındaki doğru yönlü ilişki literatür genelinde kabul görmektedir. Bu nedenle, Türk turizminin uzun vadede arz olanaklarında KOBİ'leşmeyi desteklemesinin dış ticaret dengesi üzerinde olumlu etkide bulunacağı düşünülmektedir.

Turizm gelirlerine genel anlamıyla bakıldığında, bir ülkede meydana gelen ve diğer ülkeleri etkilemeyen münferit hadiselerin, akdeniz çanağındaki diğer ülkelerin turizm gelirini olumlu yönde etkilemediği görülmüştür. Zira, Mısır'daki hükümetin darbe ile devrilmesi (2013), Türkiye ve Rusya arasında gerçekleşen uçak krizi (2015) sonrasındaki yıllarda, turizm arzı bakımından birbirlerinin eşdeğeri sayılabilecek Mısır, Türkiye ve Yunanistan'daki turizm hareketliliğinde herhangi bir olağandışı artış görülmemiştir. Diğer taraftan, Akdeniz çanağında bulunan söz konusu ülkelerin tamamında, 2015 yılı turizm gelirlerinde bir düşüş gözlemlenmiştir. Bu düşüşün o yıl içerisinde Akdeniz çanağı genelinde gerçekleşen terör olayları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. 2015 yılı turizm gelirlerindeki değişime bakıldığında, söz konusu düşüşün, genel manada Avrupa kıtasına has olduğu görülmektedir (UNWTO, 2016: 5). Benzer şekilde, Akdeniz çanağında bulunan ülkelerin, cari denge koşullarının ve turizm gelirlerinin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisinin (İtalya dışında) de birbirleri içerisinde bir paralellik arz ettiği görülmektedir. Tüm bu verilere dayanarak, Akdeniz çanağında bulunan ülkelerin sektör yapıları ile birlikte talep türlerinin benzer özellik gösterdiği söylenebilir. Avrupa ülkelerindeki turizm talebinin Akdeniz bölgesi dışındaki destinasyonlara doğru yöneldiği göz önünde bulundurulduğunda (UNWTO, 2017: 25), Akdeniz çanağındaki ülkelerin ortak hareket etmeleri gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

Turizm geliri ile net turizm gelirinin dış ticaret açıklarını kapatmadaki etkisine bakıldığında, Fransa turizminin dış ticaret açıklarına olan etkisinin oldukça sınırlı olduğunun görülmesi, araştırma sonucunda elde edilen çarpıcı bir diğer sonuçtur. Bu kapsamda, Fransa ve Mısır açısından, turizm gelirinin dış ticaret açıklarını kapatmada, etkili olmadığı görülmüştür. Diğer taraftan İspanya, uzun vadede dış ticaret açığını indirgemekle birlikte, net turizm gelirinde istikrarlı olması sonucunda, 2005-2009 yıllarına kadar süren nisbi turizm etkisinin katlanarak artmasını sağlamıştır. Yunanistan

ve Türkiye'nin ise benzer bir profile sahip olması, ülkelerin dış ticaret açıklarını baskılayıcı politikalarına dayandırılabilir. Yine de, Türkiye'deki dış ticaret açıklarının 2011 yılı itibariyle, Yunanistan'da ise 2008 yılı itibariyle görülen finansal sorunların dış ticaret açıklarındaki gerileme ile kendisini göstermesi, buna mukabil turizm gelirlerinde aynı düşüşün görülmemesinin bir sonucu olarak, turizmin dış ticaret açıklarını kapatma noktasında Yunanistan turizminin yüzdeler ağırlığının Türkiye'ye kıyasla daha yüksek olduğu söylenebilir. Esasen bu durumun, kriz sonrasındaki Yunanistan ekonomisindeki küçülmeden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yunanistan'ın bu yıllardaki durumu, Türkiye'nin 1994, 1998 ve 2001 yıllarındaki finansal yapısı ile benzer bir durum arz etmektedir. Öyle ki, bu dönemlerde ülkenin üretime dayalı kollarındaki küçülme ithal ürün talebini de sınırlamıştır. Bu durum, ihraç ürünleri içerisinde ara mal ve enerjiyi ithalatında düşüşe neden olmuştur. Finansal kriz sürecinde turizm gelirlerinde herhangi bir düşüşün görülmemesi ise turizm sektörünün siyasal ve askeri olağandışlıklara yönelik hassasiyeti ile birlikte, mahreç ülkelere dayalı krizler dışında (Prideaux ve Witt, 2000: 1; Ritchie vd. 2009), destinasyona has finansal krizlerden etkilenmeyen bir yapıya sahip olduğu anlamına gelebilir. Bu yönüyle, Yunanistan ekonomisine dayalı verilerin, Prideaux (1999) ve Wang (2009)'un çıkarımlarını desteklediği söylenebilir. Bu sonuç aynı zamanda Ayaz (2016: 1369)'ın ekonomik kriz ve turizm sektörüne yönelik Türkiye özelinde gerçekleştirdiği çalışma sonucu ile de örtüşmektedir.

Turizm gelirlerinin milli gelir içerisindeki payına bakıldığında Mısır ve Fransa ekonomilerinin son sıralarda yer alması araştırma sonucunda dikkat çeken hususlar içerisinde yer almaktadır. Mısır turizminin milli gelir içerisindeki payının 2010 yılı itibariyle, net turizm gelirin ise 2011 yılı itibariyle düşüş göstermesi, Mısır milli gelirin 2010 yılı itibariyle yükselmesi ile ilişkilendirilebilmektedir. Fransa'da ise net turizm geliri ile birlikte milli gelirin de düşüş gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte, Yunanistan'ın net ve net olmayan turizm gelirlerinin milli gelir içerisindeki pay bakımından Akdeniz çanağının birinci ülkesi olması, ülke ekonomisinde turizme verilen önemi göstermekle birlikte, ülke ekonomisinin dünyada ekonomisi turizme bağlı 32. ülke olmasına neden olmuştur (Knomea.com). Diğer taraftan, turizm gelirlerinin milli gelir içerisindeki payı altı ülke genelinde değerlendirildiğinde, Akdeniz çanağındaki ülkeler açısından turizm sektörünün genel anlamda durağanlaşmaya doğru gittiği söylenebilir. Bu durum, Akdeniz bölgesinin destinasyon ömrüne ilişkin önermeleri destekler

niteliktedir (Cooper ve Jackson, 1989: 378-379). Diğer bir deyişle, Akdeniz çanağının genel manada destinasyon yaşam seyrindeki durağanlaşma safhasının alametlerini gösterdiği düşünülmektedir. Akdeniz çanağının olgun destinasyonlar şeklinde nitelendirildiği bilinmektedir (Perez ve Nadal, 2005; Farsari vd. 2007; Sedmak ve Mihalic, 2008; Mantecon ve Huete, 2011), Diğer taraftan, siyasi hadiselerin ve terör olaylarının turizm ile ilişkisini kuran çalışmaların, araştırma sonucunda da desteklendiği söylenebilir (Enders ve Sandler, 1991; Pizam ve Smith, 2000; Korstanje ve Clayton, 2012). Zira, son yıllarda bu konularda gündeme gelen Mısır'daki darbe, Türkiye'deki darbe girişimi ve terör olayları ile birlikte Fransa'da yaşanan terör olaylarının, turizm gelirleri ve turizm gelirlerinin milli gelirdeki payı bakımından üç ülkede de benzer seyri izlemesi şeklinde yansıdığı görülmektedir. Turizm gelirlerindeki güvenlik sorunlarına dayalı düşüşlerin, turizm gelirlerindeki toparlanma evresini olumsuz yönde etkilediği göz önünde bulundurulduğunda (Lean ve Smyth, 2009: 302), ilgili ülkelerin dost ve akraba ziyaretleri (VFR)'ne yönelik turistik aktivitelerde güvenlik temasını ön plana çıkararak tanıtım faaliyetlerini yürütmesinin yerinde olacağı söylenebilir. Bu tür girişimlerin, Türkiye gibi güvenlik zafiyetinden en az oranda etkilenen eş ve akraba ziyaretlerinin yüksek oranda gerçekleştiği (tuik.gov) ülkeler açısından toparlanma sürecini hızlandırıcı etkide bulunacağı düşünülmektedir. Yine, kitle turizminin sektör açısından önemli rol oynadığı bu ülkelerde, tur operatörleri aracılığıyla yürütülecek halkla ilişkiler çalışmalarının toparlanma sürecinde etkili olacağı düşünülmektedir. Turizm gelirlerinin kriz sonrasında eski konumuna ulaşması amacıyla gerçekleştirilen fiyat indirimi politikalarının, Tayland örneğinde görüldüğü gibi (Kontogeorgopoulos, 1999: 317), destinasyonların sürdürülebilirliği üzerinde olumsuz bir etkide bulunacağı düşünülmektedir.

Araştırma sürecinde değerlendirilen tüm değişkenler göz önünde bulundurulduğunda, İspanya ve İtalya'nın ekonomi ile turizm geliri ilişkisinin oldukça sağlıklı bir yapı arz ettiği söylenebilir.

Tüm bu değişkenlerin değerlendirilmesinden hareketle, turizm sektörünün ödemeler dengesinde yaşanan sorunların giderilmesinde bir araç olarak kullanılabileceği düşünülmektedir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerin, finansal problemlerini aşmada turizm sektörünü bir kurtarıcı olarak görmesinin, sağlıklı bir politik strateji üretmeyeceği düşünülmektedir. Bu hususun net olarak anlaşılması için, sızıntı değerleri ile seyahat ve

turizm endeksine bakmak yararlı olacaktır. Literatürde bahsedilen yüksek sızıntı oranlarının, tur operatörü, havayolu firması ve konaklama işletmelerinin destinasyon menşeli olmamasına dayandırıldığı görülmektedir. Öyle ki, bu oranın üç değişkenin de yerli olmaması durumunda sızıntı oranının oldukça yüksek seviyelerde olacağı tahmin edilmektedir. Seyahat ve turizm rekabet indeksi değerlerine bakıldığında ise, turizm geliri ve gelişlerinde ilk sıralarda yer almayan Avusturalya, İsviçre ve Kanada gibi ülkelerin ilk onda yer alması (World Economic Forum, 2017: 9), turizm sektörünün, sektörler kesiti olan yapısını bariz biçimde göstermektedir. Zira, turizm sektörleri ile ön planda olmayan bu ülkelerin turistik rekabet endeksinde ön planda olması, bu ülkelerin, turizm sektörü açısından hayati önem taşıyan destekleyici sektörler ve branşlar noktasında azami yeterliliği sağlamasından ileri gelmektedir. Bu sebeple, ülkelerin turizm sektörünü geliştirmek suretiyle, buradan elde edilen geliri diğer sektörlere katkı sağlamada kullanılması stratejisinin, yüksek sızıntı oranı nedeniyle etkili olmayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla, turizm sektöründen istenilen finansal faydaların elde edilmesi, ancak turizm sektörünü destekleyici sektörlerin ve branşların güçlendirilmesi ile mümkün olacaktır. Türkiye açısından bu husus ele alındığında, yerli tur operatörlerinin olmaması dikkat çeken hususlar içerisindedir. Zira, Terzioğlu ve Gökövalı (2016:717)'ye göre yabancı tur operatörleri, bir ülkede sızıntı unsuru oluşturan en önemli üç unsur arasında yer almaktadır. Havayolu ve konaklama branşlarında ise Türkiye'nin belirli bir seviyeye ulaştığı görülmektedir. Yine de, turizm sektörünün ödemeler bilançosuna olan katkısının net bir biçimde anlaşılması için, turizm sektörünün diğer sektörlerle olan ilişkisinin ara mal ithalatı kapsamında incelenmesi, turizminin ekonomik katkısının net olarak ortaya konulması açısından yararlı veriler temin edecektir.

KAYNAKÇA

Akbostancı, E. (2012). *Ödemeler Dengesi Tanımı, Türkiye'deki ve Dünyadaki Tarihsel Gelişmelere Bakış*, <http://kamag.etu.edu.tr> (Erişim Tarihi: 13.11.2016).

Akdeniz çanağında bulunan Türkiye haricindeki beş ülkeye ilişkin turizm giderleri: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.XPND.CD?locations=FR>

Akmeşe, H. (2013). *Merkez bankası analitik bilançosu kapsamında para politikalarının ödemeler dengesi ve dış borçlar üzerindeki etkisi (2007-2012)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Konya.

Alkan, U. (2007). *Ödemeler Bilançosu Dengesi ve Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Ödemeler Dengesine Katkısının Analizi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı, İstanbul.

Alp, E. A., Genç, E. G. (2015). The Relation between current account deficit and tourism: the case of Turkey, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(2), 448-453.

Aslan, M. (2010). *Turizmin Türkiye'nin Ödemeler Dengesine Etkisinin Analizi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.

Ayaz, N. (2016). Ekonomik krizlerin turizm sektörüne olan etkileri üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1360-1371.

Balaguer, J., Jorda, C. M. (2002). Tourism as a Long-run Economic Growth Factor: The Spanish Case, *Applied Economics*, 34(7), 877-884.

Bozgeyik, Y., Yoloğlu, Y. (2015). Türkiye'de turizm gelirleri ile GSYİH arasındaki ilişki: 2002-2014 dönemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 627-640.

Börke Tunalı, Ç. (2007). *Türkiye Ödemeler Dengesinin Yapısal ve Parasal Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Brown, W., Hogendorn, J. (1994). *International Economics: Theory and Context*. Birinci Baskı. Massachusetts: Addison- Wesley.

Cooper, C., Jackson, S. (1989). Destination life cycle, The ıslle of man case study, *Annals of Tourism Research*, 16, 377-390.

Çekim, E. (2009). *Türkiye’de Cari Açık Sorunu*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çelik, A. K., Özcan, S., Topcuoğlu, A., Yıldırım, K. E. (2013). Effects of the tourism industry on the balance of payments deficit. *Anatolia*, 24(1), 86-90.

Çelik-Uğuz, B. (2014). Current Account Balance in Turkey and Importance of Tourism. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(26), 18-22.

Demir, C. (2004). How do monetary operations impact tourism demand? The case of Turkey. *International Journal of Tourism Research*, 6, 113-117.

Dinler, Z. (2013). *İktisada giriş* (On dokuzuncu baskı). Ekin Yayıncılık, Bursa.

Ekonomisi Turizme Dayalı Ülkeler Sıralaması:
<https://knoema.com/atlas/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP> (Erişim Tarihi: 19.11.2017).

Enders, W., Sandler, T. (1991) Causality between transnational terrorism and tourism: the case of Spain, 14(1), 49-58.

Erol, N., Ünlüönen, K. (2014). Turizm sektörü uydu hesapları güncellemeleri ve Türkiye turizm istatistiklerinin elde edilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(51), 1-14.

Farsari, Y., Butler, R., Prastacos, P. (2007). Sustainable tourism policy for Mediterranean destinations: issues and interrelationships. *International Journal of Tourism Policy*, 1(1), 58-78.

Gökdemir, L., Durdu, K. (2007). Economic significance of tourism in the economic growth of Turkey. *Revisita Tinerilor Economiști*, 4, 169-176.

İtalya 2005-2015 Turizm Geliri, Worldbank.org,
<https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD?locations=IT> (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

İtalya Cari Denge Çizelgesi (2005-2016), <https://knoema.com/atlas/Italy/Current-account-balance> (Erişim Tarihi: 13.09.2017).

İtalya, Dış Ödemeler Bilançosu (Trade of Balance) (2006-2016), <https://www.statista.com/statistics/263624/trade-balance-of-goods-in-italy/> (Erişim Tarihi: 16.09.2017).

İtalya, GSYİH (2005-2016), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=IT> (Erişim Tarihi: 17.09.2017).

Kara, O., Çömlekçi, İ., Kaya, V. (2012). Turizm Gelirlerinin çeşitli makro ekonomik göstergeler ile ilişkisi: Türkiye Örneği (1992-2011). *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(8), 75-100.

Kızanlıklılı, M., Ünlüöner, K. (2015). Ekonomik Göstergelerle Türkiye Turizmindeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi. *16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 1162-1179.

Klint, L. M., Wong, E., Jiang, M., Delacy, T., Harrison, D., Howes, D. (2012). Climate Change adaptation in Pacific Island tourism sector: analysing the policy environment in Vanatau. *Current Issues in Tourism*, 15(3), 247-274.

Knomea (2016). *Akdeniz Çanağında Bulunan Ülkelerin Turizm Gelirlerinin Ülke Ekonomilerine Toplam Katkıları (2005-2016)*, <https://knoema.com/atlas/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP> (Erişim Tarihi: 17.09.2017).

Kontogeorgopoulos, N. (1999). Sustainable tourism or sustainable development? Financial crisis, ecotourism, and the amazing Thailand campaign. *Current Issues in Tourism*, 2(4), 316-322.

Kopuz, B. (2010). *Ödemeler Bilançosu Kalemlerinin Muhasebeleştirilme Esasları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Korstanje, M. E., Clayton, A. (2012). Tourism and terrorism: conflicts and commonalities. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 4(1), 8-25.

Lanquar, R. (2011). *Tourism in MED 11 Countries. The Center for Social and Economic Research*. Network Reports, No: 98, Warsaw.

- Lamsso, M. S., Masoomzadeh, S. (2017). Study of impact of Exchange rate on tourism balance of payment in countries with top tourist attractions (vector error correction approach). *International Journal of Hospitality Reviews*, 4(1), 10-20.
- Lean, H. H., Russell, Smyth (2009). Asian financial crisis, avian flu and terrorist threats: Are shocks to Malaysian tourist arrivals permanent or transitory?. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 14(3), 301-321.
- Lean, H. H., Smyth, R. (2009). Long memory in US disaggregated petroleum consumption: Evidence from univariate and multivariate LM tests for fractional integration, *Energy Policy*, 37(8), 3205-3211.
- Mantecon, A., Huete, R. (2011). Sociological insights on residential tourism: host society attitudes in a mature destination. *European Journal of Tourism Research*.
- Mısır Cari Denge Çizelgesi (2005-2016), <https://knoema.com/atlas/Egypt/Current-account-balance> (Erişim Tarihi: 13.09.2017).
- Ongan, S. (2008). The Sustainability of current account deficit and tourism receipts in Turkey. *The International Trade Journal*, 22(1), 39-62.
- Özkök, F., Tufan, E. Hamarat, B. (2007). Effect of Tourism Receipts in Turkey. *The International Trade Journal*, 22(1), 39-62.
- Pamuk, Ş. (1995). *19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti-Ottoman Foreign Trade in the 19th Century*. Tarihi İstatistikler Cilt 1. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. İnternet Üzerinden Erişim için, http://www.ata.boun.edu.tr/faculty/Faculty/Sevket%20Pamuk/database/historical%20statistics/Historical%20Statistics_01_Foreign%20Trade.pdf
- Perez, E. A., Nadal, J. R. (2005). Host community perceptions, a cluster analysis. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 925-941.
- Pizam, A., Smith, G. (2000). Tourism and terrorism: a quantitative analysis of major terrorist acts and their impact on tourism destinations. *Tourism Economics*, 6(2), 123-138.
- Prideaux, B. (1999). Tourism Perspectives of the Asian Financial Crisis: Lessons for the Future. *Current Issues in Tourism*, 2(4), 279-293.

Prideaux, B., Witt, S. F. (2000). The impact of the Asian financial crisis on Australian tourism. *Asia Pasific Journal of Tourism Research*, 5(1), 1-7.

Ritchie, J. R. B., Molingar, C. M. A., Frechtling, D. C. (2009). Impacts of the World recession and economic crisis on tourism: *North america*, 49(1).

Sedmak, G., Mihalic, T. (2008). Authenticity in mature seaside resorts. *Annals of Tourism Research*, 35(4), 1007-1031.

Şahin, H. (2002). *Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu*, 7. Baskı, Ezgi Kitap Evi, Bursa.

TCMB, Current Account Balance, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+EN/TCMB+EN/Main+Menu/MONETARY+POLICY/Interactive+Charts/Current+Account+Balance> (Erişim Tarihi: 13.09.2017).

Terzioğlu, M., Gökovali, U. (2016). Economic linkages and leakages in the hotel industry, *Tourism Economics*, 22 (4), 715-728.

Tribe, J. (2011). *The economics of recreation, leisure and tourism* (Dördüncü baskı), Elsevier, Londra.

Tuğrul, B. (2007). *Türkiye ekonomisinde ödemeler dengesi açıklarının kaynakları ve ödemeler dengesi politikaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

TÜİK (Türkiye 2016 Turizm Geliri), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24590> (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

TURSAB, Turizm gelirlerinin dış ticaret açıklarını kapama payı, https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/dis-ticaret-aciklarini-kapatmada-payi_916.html (Erişim Tarihi: 13.09.2017).

Türk Turizmde Eş ve Akraba Ziyaretlerinin Payı (2015-2016), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24608> (Erişim Tarihi: 19.09.2017).

Türkiye dışında yer alan beş ülkenin dış ticaret dengesi (2005-2016): <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/StartYear/2005/EndYear/2016/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-TRD-VL/Partner/WLD/Product/Total>

Türkiye enerji hariç cari işlemler dengesi (2003-2017):
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Para+Politikasi/Interaktif+Grafikler/Cari+islemler+dengesi> (Erişim Tarihi: 18.11.2017)

Türkiye, Hizmetler Dengesi ve Seyahat Gelirleri (1984-2016),
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/30cdfd52-aa34-40ce-8b57-4ef53e322ce4/odemelerdengesi.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-30cdfd52-aa34-40ce-8b57-4ef53e322ce4-1W41FHe> (Erişim Tarihi: 17.09.2017).

Türkiye, Turizm Geliri ve Gelen Turist Sayısı (2016),
<http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24593> (Erişim Tarihi, 03.11.2017).

Türkiye, Turizm Gelirinin GSMH içindeki payı (2016),
<https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/gsmh-icindeki-payi-1963-79.html> (Erişim Tarihi: 16.09.2017).

Türkiye, Yıllara Göre Dış Ticaret Dengesinin Durumu (2016),
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi, 03.11.2017).

Türkiye'nin dış ticaret dengesi (2005-2016):
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24822>

Türkiye'nin turizm gideri (2005-2016): Oecd-library.org : http://www.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/oecd-tourism-trends-and-policies-2016/turkey-domestic-inbound-and-outbound-tourism_tour-2016-table95-en

Türkiye'nin turizm gideri (2005-2016)a:
<http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15845>

Türkiye'nin turizm gideri (2005-2016)b:
<http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24590>

Uğuz Çelik, S., Topbaş, F. (2011). Döviz kuru oynaklığı turizm talebi ilişkisi: 1990-2010 Türkiye örneği. Anadolu International Conference in Economics II, June 15-17, Eskişehir, Turkey.

UNWTO, 2016 Highlights, <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2016-edition> (Erişim Tarihi, 06.11.2017).

UNWTO, 2017 Highlights, <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029> (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

UNWTO, World Tourism Barometer, 2017, https://www.slovenia.info/uploads/dokumenti/raziskave/unwto_barom17_01_january.pdf (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

Ünlüöner, K., Tayfun, A., Kılıçlar, A. (2009). *Turizm Ekonomisi*. 2. Baskı, Nobel, Ankara.

Wang, Y. (2009). The impact of crisis events and macroeconomic activity on Taiwan's international inbound tourism demand. *Tourism Management*, 30(1), 75-82.

World Economic Forum (2017). The Travel and Tourism Competitiveness Index, Insight Report, http://ev.am/sites/default/files/WEF_TTCR_2017.pdf (Erişim Tarihi: 06.11.2017).

Yılmaz, H., Şanlı, O., Yılmaz, Y. (2015). The Effect of Tourism Revenues on Foreign Deficit: The Case of Turkey. *International Journal of Business and Management Studies*, 4(1), 25-34.

Zengin, B. (2010). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisinde reel ve moneter etkileri. *Akademik İncelemler Dergisi*, 5(1), 102-126.

Extended Abstract

Tourism sector is expected to generate up to 1.5 trillion dollars with 1.6 billion visitors until 2020 years as a result of democratization of travel. As for Turkey, it generated 22.1 billion dollars which makes it 17. Touristic revenue centre in the world (UNWTO.org). These progress passed by tourism sector was to render developing countries more prone to undertake touristic investment for the sake of a well structured balance of payment (Klint vd. 2012: 248; Yılmaz vd. 2015: 27). This is the case for countries having problems of intermediate good and energy import like Turkey. Likewise, the other countries of flourishing touristic system destination placed importance to tourism sector due to the aforementioned issue (Alp ve Genç, 2015: 449; Yılmaz vd. 2015: 25). When considering balance of payment deficit problem with a flourished touristic system together, it will be beneficial to evaluate interrelations between both of these issues in the multiple cases having similar conditions. Therefore, this study approaches net touristic revenue from the

perspective of its trade balance promoter. So, to unveil the reel effect of tourism effect in economies, two important principle was adopted. First of both was net tourism revenue to be put in process in research while latter was to comparing countries in the same ballpark. In this way, This correspondence handicap of evaluating similar economical and tourism oriented conditions alike was surmounted by putting Mediterranean basin into process.

In methodological section, literature review method was adopted for gaining data regarding tourism revenue, international tourism expenditure of residents, net trade balance, gross domestic products of destinations from the web sites of formal or semi-formal entites such as Turkstat, Unwto, World bank, Wttc or Knomea and Statistica. Data acquisition period encompasses between October 2016 and November 2017 dates. All these datas cited above was restricted to six Mediterranean countries (Turkey, Spain, France, Italy, Greece, Egypt). Evaluation of data regarding these countries were fulfilled via graphics which depicts all figures of six destinations with 11 years at the same time on a single scheme.

It can be said for the main findings of this research that although France seems to be first tourism revenue generator destination preceding Spain, status of France in Mediterranean basin appears to degrade in the successive years when considering net tourism revenue which effects the trade balance of destination in effect. The reason underlying this difference is thought to be stem from the high level of international travel expenditure of French citizens. So that, this expenditure level draw France's rank down to last rank. On the other hand, Turkey preceding Italy comes into prominence as a second destinations after Spain in terms of net tourism revenue. The condition render Turkey emerge as an affluent destination taking precedence of France and Italy lies in the high dollar/Turkish lira parity value. Because, gaining high parity value difference between Euro/Dollar and Turkish Lira/Dollar could induce travelling as a push factor. In addition to this, purchasing power parity could have a role for the international travel expenditure differences, which in turn lower the net contribution of tourism revenue in all aspects and supporting the main proposal of Çelik-Uğuz ve Topbaş (2011:9). Based on all this findings, it will be beneficial for further studies to model relation between Money rates and international tourism expenditure of destinations gaining highly tourism revenues

Second remarkable finding highlights the net tourism revenue in GDP. In this part, share of net tourism revenues belonging Egypt and Greece economies indicate an adverse growing in successive years such that Egypt tourism revenue share in the early years was ranked to have most part in its economy in all six countries of Mediterranean basin while it showed the least part in same basin aftermath. As for tourism revenue in Greece economy, the situation is vice versa. Year 2010 can be taken as a breaking point for both countries with regard to tourism revenue share in GDP.

As for current account balance of basin, Spain seems to solve its problems arising from current account deficit in successive years. Likewise, contribution of Spanish tourism to its foreign trade balance rank in the first place preceding Italy ranked as second in Mediterranean basin. Greece and France have recovered its financial structure and brought it to the situation of 2005 and 2006 years for current account balance. Besides, both countries follow similar paths for contribution of net tourism. On the other hand, Turkey stands as having most fragile current account balance among six destinations.

Overall, Spain and Italy was determined as the most lucrative countries regarding tourism and balance of payment relation. Turkey stands out as a benefiting destination when considered net tourism revenue. Surprisingly, France was found out to represent one of least yielding destinations with respect to net tourism revenue and contribution of net tourism revenue to foreign trade balance. While Greece and Egypt have similar touristic output of revenue and number of visitors. Role of tourism in both countries shows a spectacular difference especially for share of net tourism revenue in GDP and net tourism contribution to foreign trade balance.